

LA RENOVACIÓ PEDAGÒGICA DURANT EL FRANQUISME

«SI SE SALVA L'HOME ES TÉ TOT SALVAT»

JOSEP GONZÁLEZ AGÀPITO

«Si se salva l'home, es té tot salvat».

Aquesta era la divisa amb què Alexandre Galí plantejava la seva revolta dels mestres contra el franquisme.

Aquest «Si se salva l'home, es té tot salvat», de fet era una exhortació a mantenir la capacitat de reacció; la capacitat de revolta, com deia ell, la qual, des dels grecs ençà havia salvat la civilització malgrat els despotismes i les dictadures de qualsevol signe.

Aquesta, jo penso, és l'explicació de que en el nostre país durant els trenta primers anys del franquisme, fer educació, millor dit, fer bona educació, era una de les inaludibles tasques cíviques i polítiques per la possibilitat de preservar el sentit crític i la llibertat dels infants i joves, ciutadans del demà.

El sector més progressista de l'Església catalana, conscient profundament del paper de l'educació en front de la dictadura i de l'opressió, fou el principal impulsor i creador d'escoles. Així, per exemple, poc després de la Guerra Civil, el 1941 es fundava l'escola Virtèlia al voltant de Joan Llongueres, aquell pedagog de l'educació musical i ex-professor de l'Institut Escola de la Generalitat republicana. Virtèlia, era la plasmació de la preocupació dels homes i dones de l'anomenada «Confraria Mare de Déu de Montserrat», que agrupava llavors uns joves cristians inquiets que es deien: Jordi Pujol, Antoni M.ª Badia i Margarit, o Josep Benet entre altres.

Poc després succeïren altres escoles com per exemple, l'escola «Nausica» de l'Anna Grau o l'escola «Betània» de la Rosa M.ª Humedes.

A partir d'aquí fins a la dècada dels 60, van apareixent un reguitzell d'escoles que tenen en comú la voluntat d'entroncar amb l'esplèndida herència pedagògica d'abans de la guerra, i de contribuir a preservar la identitat nacional i un profund sentit religiós, que porta al compromís personal en el camp social i en el camp polític.

Pedagogs com Alexandre Galí o Artur Martorell, posaren la seva experiència al servei d'aquest moviment que llavors s'iniciava.

Però jo penso que seria erroni situar exclusivament la represa del moviment de renovació pedagògica, d'aquest període, en el sector privat, ja que encara que això és el que sempre tots tenim present, hi ha una sèrie d'educadors que continuen als seus llocs. Aquest és el cas, per exemple, d'Artur Martorell, Pere Vergés o l'Angeleta Ferrer i Sensat (la filla de Rosa Sensat) que malgrat la duríssima repressió es pogueren mantenir en el sector públic i que varen contribuir a la comesa renovadora amb dificultats, i això sí, amb discreció.

Tal com deia Vergés, es tractava de cedir el mínim possible, però a canvi de no deixar el teu lloc ja que fora pitjor ser substituït per algú altre adicea al règim, i per tant que no fes crítica ni tingués possibilitat de donar aquests mínims educatius.

És el cas d'un bon grapat de mestres públics gironins que jo penso que a desgrat de les circumstàncies, mantingueren uns nivells d'una acceptable qualitat. Fet que explica, entre d'altres factors, que a aquesta ciutat no sorgís cap escola privada d'aquelles que se'n deien actives. Aquest nucli de mestres, aquesta tradició de funcionariat català dins l'esco-

la pública gironina i aquests mínims de qualitat que es van conservar, van ser el factors que permeteren mantenir a les escoles públiques dins el moviment renovador format principalment, en altres contrades, per escoles privades. Tot i la vinguda de Marta Mata en una trobada de pares interessats en endreçar una escola privada activa a Girona, el projecte no prosperà.

Fonamentalment aquest nucli de mestres de bona feina eren gent que per no haver-se destacat especialment abans de la guerra van poder passar discretament les depuracions i transmetre a les noves generacions bona part de les aportacions de l'Escola Nova. A tall d'exemple, alguns alumnes de la Normal de Girona dels anys seixanta es trobaren la metodologia Montessori al parvulari de l'escola de pràctiques o amb professores com Carme Sagarra que havia estat alumne de l'Escola de Mestres de Joan Bardina.

Jo he pensat que com que tenim poc temps i no podem explicar 40 anys, potser seria interessant fer-ho d'algunes realitzacions que em semblen una mica més simbòliques, amb el sentit que aquest terme té etimològicament i que d'alguna manera ens poden fer veure l'obra i el decurs d'aquesta renovació.

Una de les realitzacions més interessants d'aquesta primera etapa de la represa de la renovació pedagògica durant el franquisme és l'Escola de Jardineres del Centre d'Influència Catòlica Femenina, el C.I.C.F. que després passaria a suprimir la paraula femenina actualitzant-se amb el temps i simplement s'anomenarà C.I.C.

Aquesta Escola de Jardineres fou un fruit molt típic de la seva època perquè d'alguna manera possibilità un aprenentatge dels propis educadors vivint en una escola on es formaven ja dins d'una òptica activa. Ells mateixos n'eren alumnes actius. O sigui aprenien amb l'experiència el que després haurien d'aportar als seus parvularis.

La recuperació econòmica industrial que s'estava produint a Catalunya en aquests anys desencadenà un ràpid creixement demogràfic, sobretot a partir de l'any cinquanta, degut a la immigració a gran escala de persones d'altres contrades d'Espanya a la recerca de treball. També, alhora, entre les classes mitjanes del país es produí un canvi de model familiar amb la incorporació de la dona al món del treball.

Tot plegat, portà a una proliferació de guarderies i parvularis per acollir una població infantil que cada vegada era més nombrosa. Es plantejà per primer cop a Catalunya i a Espanya, donar resposta a la necessitat de formar específicament a parvulistes ja que els mestres estaven, en general, adscrits a una concepció molt academicista de la seva feina, i consideraven que l'educació dels més petits no formava part, no era l'ocupació de l'escola. I així el 1956, obrí les seves portes l'Escola de Jardineres que es proclamava hereva de Froebel, Montessori i Dècroly, al seu prospecte inaugural, i que proporcionà una formació professional, pedagògica i tècnica eficaç, activa i progressiva que contrastava amb la formació dels educadors que es feia a les escoles Normals o a la secció de Pedagogia de la Universitat, ancorades en un academicisme estèril i desaratat de la realitat del país. Fruit indirecte —perquè no dir-ho també— de la tremenda depuració i repressió a que el professorat havia estat sotmès.

Seria interessant, però és clar, no podem ara desglossar el

caire i la renovació que aquesta escola de jardineres produï l'alenada fresca que era assistir a una escola tan diferent de les escoles Normals d'aquell moment.

Continuant una mica el panorama, el moviment de renovació pedagògica que es produeix després de la guerra, és un dels més interessants símptomes de la lenta recuperació del país després de l'ocupació i la derrota de 1939. Perquè no només és un moviment de renovació, sinó que de fet és un dels símptomes més clars de recuperació nacional. M'ha semblat que seguint aquesta idea d'agafar una institució emblemàtica del moviment, el millor era fer un resseguir de la trajectòria de la institució Rosa Sensat, per veure justament els problemes, les crisis, les solucions i els objectius que el moviment tenia.

D'on sorgeix aquest moviment de Rosa Sensat?

Bàsicament a partir dels anys 60 es produeix una expansió de la inquietud pedagògica a partir d'aquelles poques escoles que continuaven la tradició heretada d'abans de la guerra, i que és impulsada en el seu naixement pel sectors progressistes de l'Església. Eren nuclis importants com la Federació de joves cristians de Catalunya, o que estaven recolzats per Montserrat, o per altres institucions o per ordres com per exemple els caputxins.

Fet que contrastava amb l'actitud de la jerarquia eclesiàstica que es mostrava col·laboradora amb el franquisme quan no era a més anticatalana. Aquest moviment, tingué també un fort recolzament en diferents grups europeus amb qui estava connectat. Tenia i veia altres realitats diferents de la d'aquest país i es veié reformat en el temps i en el pas dels anys sota les progressives doctrines del pontificat de Joan XXIII.

Un altre element determinant d'aquesta represa fou el moviment Escolta, de la mà de Mossèn Antoni Batlle que tingué una incidència molt important a la fundació d'escoles actives, i dic escoles actives perquè era com la gent les anomenava en aquell moment. Els valors que transmetia l'escoltisme d'humanisme, de catalanitat i de pedagogia activa, el convertiren en un dels pocs reductes de llibertat. Alhora la seva eficient metodologia el transformà en una escola, en una eina de conscienciació cívica, moral i política que comportà que molts escoltes en ser pares, cerquin una escola diferent. Per això els trobem al darrera de moltes de les Fundacions d'escoles actives, sobretot a les ciutats mitjanes de Catalunya, als anys seixanta. I el tercer factor propiciador, fou la paulatina organització en la clandestinitat dels partits polítics i de l'oposició que salvava tota diferència ideològica amb l'objectiu primordial de la restauració de les llibertats. La burgesia nacionalista emprengué una decidida acció que sintetitzava amb el lema: «fer país» i donà suport humà i sobretot econòmic al moviment de renovació pedagògica.

Així sorgiren, doncs, un bon grapat d'escoles que eren una alternativa a una «escuela nacional» molt degradada després de la repressió i a una escola confessional que també havia renunciat les fites de renovació que, per exemple els Escolapis, havien assolit abans de la guerra i que ara s'havien ancorat en una pedagogia tradicional basada en la imitació dels models, que és, com sabem, la pauta de tota escola tradicional.

Aquestes escoles actives com deia la gent, no eren res més que escoles noves. Eren la continuació de l'Escola Nova que hi havia a Catalunya a partir del anys deu, vint i trenta d'aquest segle. I això era un fet fins i tot estrany ja que a la resta d'Europa l'Escola Nova en acabar la II Guerra Mundial, havia entrat en una franca crisi després de la il·lusionada època entre les dues guerres en que es creia que a través de l'educació es podia transformar la humanitat. Després dels horrors de la Segona Guerra Mundial, hom es va replantejar si realment es podia confiar en un instrument com l'escola per canviar la societat. Però aquí, l'aïllament en què la dictadura franquista sotmetia al país, ens privava, fins i tot, de

les influències d'aquesta crisi i per tant el moviment d'escoles actives —insisteixo que és com les anomenava la gent— era del tot diferents d'aquell context europeu que abans anomenaven. Eren les escoles que aquests pares ex-escoltes volien pels seus fills. Ells havien viscut en l'escoltisme una manera d'aprendre a través de l'experiència, una experiència que, com saben perfectament, és la única pauta que crea aprenentatge, i per tant volien una escola que recollís aquests ideals d'activisme i d'humanisme.

Aquest moviment de fer una escola il·lusionada en restaurar el país, de fer una tasca de reconscienciació nacional i alhora de desenvolupament humà s'havia anat cristallitzant a través de diverses iniciatives.

«Rosa Sensat» sorgí com a resultat d'aquesta confluència d'iniciatives, com per exemple els cursos que a petició d'una sèrie de mestres, Alexandre Galí organitzà entre 1959-1963 al menjador de casa seva. Cursos com aquests intentaven fer connectar els mestres amb la tradició pedagògica catalana. Ens trobem en un moment en què es fa un esforç per poder connectar amb aquell passat, amb aquella herència. Són els vells mestres que transmeten als nous mestres les seves experiències i les seves reflexions.

A partir de l'any 60 s'inicien unes reunions periòdiques entre la gent de Talitha i altres grups. Es troben un cop cada mes i a l'estiu es reuneixen a Saifores, a la casa pairal de la Marta Mata. Són ja trobades organitzades i anomenades humorísticament «Congressos de Pedagogia barata».

Aquests «Congressos de Pedagogia barata», són el fonament de les reunions de mestres ja organitzades que donaran lloc al Moviment de Renovació pròpiament dit.

Per les mateixes dades de 1960, un grup de gent de Pax Christi va promoure un conjunt d'activitats, conferències, convivències d'estiu, l'objectiu de les quals era aglutinar gent interessada per la problemàtica escolar.

Per últim, també existien unes Sessions de Pedagogia que sorgiren de la fusió de diferents elements d'aquests grups a partir de 1963. Aquestes sessions tenien lloc els dissabtes a la tarda dos o tres cops al trimestre a les escoles Talitha, Costa i Llovera o l'escola Thau, d'on justament provenien la major part dels mestres que hi assistien.

Així, totes aquestes iniciatives acabarien confluint en la creació de Rosa Sensat.

A partir d'aquell moment, comencen els contactes amb els mestres per parlar de la possibilitat de crear una nova escola de mestres a imatge, de la que Joan Bardina havia fet a començament de segle. Aquest nou projecte fou avalat des del primer moment per Alexandre Galí i Artur Martorell que, com ja hem vist, estaven al davant de la fundació de diverses escoles creades a partir de 1955. A més dels problemes de coordinar els esforços i trobar la gent, hi havia un problema molt important que era el finançament. Aquí coincideixen els esforços amb una iniciativa impulsada per membres destacats de la nostra burgesia nacionalista, sobretot el Doctor Aragó, Jordi Pujol i un grup d'empresaris catalans que tractaven d'engegar activitats que d'alguna manera estessin en la línia de fer país, és a dir, del recobriment nacional.

I així es creà una iniciativa: la Fiduciària Barcino S.A. adreçada a canalitzar aquests ajuts. Establerts els contactes s'acordà que l'esforç principal s'adreçaria al naixent moviment dels mestres perquè a través justament de l'educació, es veia la possibilitat de redreçar el país de forma positiva i eficient.

Després de varies reunions entre la Fiduciària Barcino S.A., Marta Mata i M.ª Antònia Canals —que molts de vosaltres heu tingut el gust de conèixer personalment aquí Girona— aquestes dues últimes representants del projecte d'escola de mestres, la Fiduciària es comprometé a donar suport econòmic a la nova institució que a proposta d'Alexandre Galí es batejà amb el nom de Rosa Sensat, una mestra excel·lent, directora de l'Escola de Bosc i una de les introductores del mètode Décroly entre nosaltres.

Així, doncs, tot una sèrie de persones com les ja citades i

a més Teresa Codina, Anna Roig de l'escola Talitha, Pere Darder, Ernest Lluc, Jordi Cots de Thau i el C.I.F. varen unir els seus esforços amb Jordi Pujol, Ricard Foraster, i 30 persones més d'àmbits empresarials. L'objectiu de la nova institució era com em deia Marta Mata, guanyar el temps perdut durant la Dictadura d'ençà de la derrota del 39 i poder redreçar la situació com a mínim amb la línia que s'havia aconseguit durant la Mancomunitat i la Generalitat Republicana.

Aquest moviment es va començar a estendre sobretot a Barcelona i a ciutats mitges i la resta de Catalunya.

La primera crisi de creixement, fou la crisi encetada per la problemàtica de l'educació religiosa, a partir de què un sector de mestres comencen a plantejar que l'escola ha de ser laica per ser oberta a tothom.

Els principis que conformaven aquestes escoles eren en síntesi: ser unes escoles basades en un humanisme cristià i en una visió religiosa de la vida, ser escoles renovadores i actives i, evidentment, escoles catalanes. Aquests serien els punts bàsics de totes les escoles que s'iniciaren en un primer moment.

Enfront d'aquests punts, un sector d'escoles començaren a plantejar la situació de l'educació religiosa i a demanar una major laïcitat al moviment.

Això portà la primera tensió i la primera confrontació entre diversos sectors que ideològicament eren molt diferents i estaven darrera del propi moviment.

Així es produí el primer distanciament amb el sector que d'alguna manera era que més recolzava econòmicament la Institució.

El trencament total entre aquests dos sectors vindria el 1.969 any després de la primera crisi.

Socialment havien passat una sèrie de coses que afavorien aquesta demanda de laïcitat. Tenim elements com el maig francès i totes les conseqüències que això desencadenà. Sobretot a rel de l'Escola d'Estiu del 69 en què Joaquim Franch —que tots aquí a Girona suposo que recordeu amb molt de respecte— organitzà un *Happening* on molt creatiument tothom s'inventava què s'havia de fer. El *happening* es convertí en una autèntica crítica a certs sectors i, fins i tot, humorísticament començaren aparèixer a les parets de l'Escola d'Estiu unes grans caricatures que dibuixaven Marta Mata i Jordi Pujol vestits de nuvis i de bracet —un matrimoni que avui sembla gairebé impossible—. Tot i ser una caricatura, era molt simbòlica de la crispació d'un cert sector que criticava durament el decantament o el suport que determinats sectors polítics i socials donaven al moviment. De fet això només era un símptoma extern d'una crítica més profunda.

La crítica que es feia al moviment era que el seu servei estava només dirigit a les classes mitges, o si voleu, a la pròpia burgesia.

De fet, a la pràctica, en aquestes escoles només hi podien assistir gent amb unes possibilitats econòmiques relativament altes, des d'un obrer qualificat en amunt. Clar que aquestes escoles que volien ser plurals, van intentar en tot moment solucionar aquest conflicte, ja que, encara que tenien vocació d'escola pública, no tenien possibilitat de ser-ho. Ho intentaven compensar a través d'un finançament que voluntàriament es demanava als pares d'acord amb la indicació d'una quota i segons les possibilitats de cadascú. Se suposava que uns pares pagaven més a canvi dels pares que podien pagar menys.

Això que avui dia ens sembla molt difícil de portar a terme funcionà a moltes escoles durant molts anys. L'escola Costa i Llovera visqué molts anys sota aquest finançament per citar un cas.

Però, tot i això, aquestes escoles eren privatives per certs segments de la societat, perquè precisament per ser escoles actives necessitaven una sèrie de recursos importants, així, doncs, eren escoles materialment cares.

I malgrat això, els pares abocaven diners i els mestres moltes hores de treball no cobrades. Eren realment una obra de voluntariat, si voleu, una obra on tothom estava conscienciat

que feia una tasca política. A mida que la crítica marxista s'estenia pel país, el propi moviment no escapà a aquesta crítica.

Fets com algunes tensions sorgides dins «Rosa Sensat» en són un símptoma. Com exemple podríem recordar l'estudi que el Departament de Sociologia d'aquella institució, que liderava Josep Masjuan, encarregà a Fabricio Caivano sobre els llibres de text i material de lectura produïts per l'entitat. Marta Mata coordinava el Departament de Pedagogia i aquells materials eren en bona part fruit de treball de seminaris formats per mestres de la base. L'estudi esmentat posava de relleu que el material de lectura plasmava i projectava models corresponents a uns estrats socials benestants i, fins i tot certes actituds sexistes. I realment sols cal que fullegeu alguns d'aquells llibres de lectura per advertir-ho. Un altre exemple el podem trobar en l'aparició, el 1973, del llibre «Societat catalana i reforma escolar» dels llavors joves i punyents autors Joan Gay, Angels Pascual i Rosa Quillet. En aquesta obra es feia una anàlisi de la renovació pedagògica de l'època com un moviment al servei de la ideologia burgesa, en una aplicació, jo penso, força mecànica de l'anàlisi marxista i de les teories de Passeron. Assimilant el moviment, en aquest sentit, a l'etapa que va des de l'inici de segle fins la II República. En aquest llibre s'afirmava: «la contradicció és perpètua: fa escola privada esperant una escola pública especial, però no intervé a l'escola pública actual: fa un ensenyament elitista però mira de justificar-se en fórmules paternalistes o en consideracions sobre el paper de les escoles privades en la millora de l'ensenyament i en l'experimentació de tècniques pedagògiques noves abans no tinguin cabuda en els plans generals».

Així, doncs, la crisi qüestionà profundament l'orientació del moviment renovador i quina classe social n'ha de ser el principal beneficiari. És el moment en que també es comença a publicar «Cuadernos de Pedagogia» que es converteix en portaveu d'aquestes posicions.

S'obra d'aquesta manera una nova etapa dins el moviment, ja que aquesta crisi no és sols a nivell ideològic, sinó que molts mestres que participen en el moviment fan seva la crítica i volen donar personalment una resposta conseqüent amb aquesta anàlisi. I com a resultat un bon grapat de mestres conscienciats opten per abandonar les escoles actives situades al centre i se'n van als barris perifèrics de les ciutats industrials, on, com ho sabeu, s'havia concentrat la immigració. On s'havien construït barris-*getthos*, ho dic en el sentit més propi del terme, car era normal no sentir un mot en català i on els costums eren els d'altres llocs.

Barris de gent treballadora i generalment de baix nivell de culturalització que havien arribat a Catalunya a la percaça d'una feina que als seus països escasseja.

Per tant, aquests mestres van creure que si s'havia de ser conseqüent amb les crítiques que s'havien fet al moviment calia anar a aquests barris d'immigrants i allà, fer escola activa entre la classe treballadora, entre la gent que necessita una conscienciació i un despertar interior i personal.

L'experiència, que durà poc temps, tingué els següents problemes:

a) De finançament. Hom estava enmirallat amb l'experiència de «Ton i Guida» de la M.ª Antònia Canals. Una escola activa en un barri de gent treballadora amb un sistema de finançament molt especial: consistia en que una sèrie de gent mantenien l'escola malgrat no estar-hi vinculada però que la credibilitat de M.ª Antònia Canals i la tasca que tothom sabia que feia a «Ton i Guida» de cara a la integració, els feia la confiança.

Molts d'aquells mestres volien formar escoles del mateix tipus, i van intentar aquest tipus de finançament, però difícilment es captaren prous socis i dels que es captaren, aviat se'n cansaren.

b) Un altre problema molt important fou que els propis receptors d'aquestes escoles, les criticaven i no les volien.

No les volien, perquè es donava un tipus d'educació que no estava d'acord amb la demanda educativa que es volia.

Tal com passà amb els revolucionaris francesos, que reformaren un sistema que avui, des del punt històric, ens impressiona i en canvi no tingué a les hores ressonància social perquè la societat no desitjava una escola com aquella.

I així passà. Algú de la sala somriu, perquè m'imagino que aixó encara ho continua dient la gent. No?

e) Com alternativa, van començar a sorgir «acadèmies», aquesta mena de subproductes tercermundistes, que en aquest país tant abundà i que sortosament estan desapareixent. Eren locals on els nens estaven apilotonats. Això si, el mestre autoritari s'imposava fins i tot amb càstigs físics i això si que era considerat una escola com cal.

Tal com anys abans havia dit Rosa Sensat i Vila, el més difícil no és fer escola nova, sinó operar un canvi de mentalitat, canviar l'experiència d'escola que un ha viscut per acceptar no una de nova i diferent.

Aquesta bona gent immigrada que procedien dels sectors culturalment més baixos, no tenien ni una demanda, ni una preocupació cultural suficient per entendre el que se'ls oferia.

Això va significar un procés de «crema» d'aquests professionals que havien anat a aquests barris amb una metodologia activa (Montessori, Dècroly), s'adonaren que no era efectiva. Aleshores giraren els seus ulls cap el mètode Freinet. Foren doncs els propis mestres que renovaren metodològicament el moviment.

És molt curiós veure el paral·lelisme:

Justament quan el moviment es torna més popular, abans de la guerra, durant la República, és quan els mestres catalans s'interessen pel mètode Freinet.

Precisament durant la revolució que succeí alhora que la guerra civil el grup de mestres Freinet era molt important i fort. I és curiós veure com són aquests mestres més preocupats per les qüestions socials els que ara també, giren els ulls cap aquesta metodologia. Però a més també sorgí un altre problema metodològic que es sacsejà tot el moviment. El problema era com havia de ser l'escola catalana i com s'havia de fer el procés de catalanització.

Com s'havia de fer la catalanització, era una problema amb una sèrie de dificultats greus: els mestres que estaven en aquests barris s'adonaven que estaven fent el mateix que als barris cèntrics i que no era aplicable en aquests barris perifèrics de nens castellano-parlants. Es trobaven amb una realitat socio-lingüística i cultural diferent.

I de fet, «Rosa Sensat» havia anat seguint en aquesta qüestió el plantejament tradicional del moviment de renovació pedagògica català: des de Baldiri Reixac cap aquí, es defensava el dret a l'educació en la pròpia llengua i d'aquí arrencava la demanda de que l'educació i l'escola havia de ser catalana.

Aquesta era una situació que esdevenia diferent perquè la realitat havia canviat. Hi havia uns col·lectius que havien vingut d'altres contrades i que estaven en un país, amb una altra llengua diferent de la seva pròpia.

La Institució Rosa Sensat i aquests mestres defensaren aquell principi a ultrança justament en un moment que apareixia la Llei General d'Educació de l'any 1970, que obria una escletxa legal a través de permetre l'ensenyament en les llengües dites vernàcules, especialment en l'aprenentatge lector-escriptor. Així és que es permetia fer un cert ensenyament en català.

Totes aquestes circumstàncies, portaren a pensar que calia respectar la llengua de cada nen i així hom entrava en aquestes escoles d'aquests barris i hom passejava per les aules i llegia els rètols que deien «puerta», «porta», un en vermell i l'altre en blau. Es pretenia que cada nen aprengés a llegir i escriure en la seva pròpia llengua.

La Institució, a través dels seus seminaris de lectura, es preocupà per crear una modernització de les tècniques de lectura i escriptura i aparegueren mètodes com el «Lletra per

Lletra», «A poc a poc» etc. que pretenien basar-se en uns instruments fonològics per crear un mètode de lectura amb el respecte de la llengua pròpia.

Metodologia que ha estat sovint molt criticada, perquè l'ordre d'aprenentatge fonològic no és el que més interessa als alumnes.

Així es creà una altra crisi del moviment, perquè L'Assessoria Didàctica del Català que feia aquests plantejaments bilingüistes a Rosa Sensat era mantinguda per Omnium Cultural com a eina de catalanització i normalització. Omnium Cultural sostenia que això no era una via correcta de normalització perquè l'únic que farien era continuar i consagrar la situació existent de dues llengües.

És molt interessant llegir comparativament els punts que sobre l'escola catalana van publicar respectivament Rosa Sensat i la Delegació d'Ensenyament del Català d'Omnium Cultural per veure el diferent planteig de model d'escola catalana que es tenien just al tombament de l'any 70.

La fórmula de «Rosa Sensat» comporta a l'aula molts entrebancs ja que era molt difícil ensenyar a llegir i escriure en les dues llengües.

El mestre quan escrivia a la pissarra havia de posar per exemple: «dimarts, dia 15 de juny» i sota, «martes, dia 15 de junio» i així successivament amb totes les frases, dictats... i totes les anotacions.

La pràctica obligà a revisar el model d'escolarització i el model lector-escriptor, i, encara, que no es feu una declaració expressa, s'abandonaren de mica en mica les posicions bilingüistes que Rosa Sensat havia publicat en un fulletó que portava per nom: «Bilingüisme escolar» significativament escrit per una banda en castellà i l'altre en català. Aquest plantejament feu aigües ell mateix i gradualment s'anà posant en qüestió coincidint amb la transició política. Replantejament que portà després a una visió d'immersió, que era la que justament Omnium Cultural havia defensat des del primer moment.

Aquestes crisis per tant són, com o podem veure, les d'un moviment que és a la recerca d'aixecar una escola. Sense pautes on poder fixar-se perquè l'escola europea no li serveix de model ja que les circumstàncies polítiques i socials són molt diferents. El col·lectiu de mestres i també de pares que hi ha al darrera d'aquest moviment estan a la recerca d'un model d'escola diferent, un model d'escola que van aixecant, van criticant i contrastant amb tota la realitat de la societat que els envolta i que també evoluciona.

Un altre fet a tenir en compte era que aquest moviment era tan fort socialment, que de fet constituïa una força molt important.

Per això, evidentment, els partits polítics feren pressió continuada sobre el moviment, fet que demostra el seu abast.

Només cal que veien per exemple que les Escoles d'Estiu de Barcelona que es feien, eren una parcel·la de llibertat en plena dictadura, on es podia veure parades de partits polítics, es repartia propaganda, es feien xerrades sobre diferents posicions polítiques, cosa que era impensable veure simplement sortint del lloc on es realitzaven.

Els propis partits polítics i la mateixa societat vivien en molta atenció l'educació i l'escola com a eines de transformació de la societat. Només cal que mirem, per exemple les planes que a les primeres eleccions democràtiques dedicaven a educació que contrasten amb les de les darteres eleccions.

És clar que es pot dir que això és símbol de que les coses estan canviant i s'estan normalitzant, i és evident que sí, però també hem de reconèixer que ja sigui per sort o per desgràcia, la societat ha anat veient que hi han altres coses molt més importants, i que l'escola ha anat perdent la credibilitat de canvi social que durant aquest segle havia tingut.

Aquest interès polític es traduí també en un interès de control del moviment per part de determinats partits polítics sobretot dels mestres.

Però aquest interès dels partits polítics també abastava la voluntat d'influir sobre el moviment i especialment sobre els mestres. Ja hem vist com al final dels anys seixanta els sectors moderats de Barcelona i Lleida havien creat el seu propi corrent dins el moviment i havien abandonat «Rosa Sensat», que agrupà sectors més esquerrans. Durant la primera meitat dels setanta el PSUC intentarà el control de l'important moviment de mestres lligats a la institució. Fet que originà no poques tensions car la federació d'escoles lligades a la institució, anomenada Coordinació Escolar, era formada per una àmplia convergència d'opcions, especialment visible en escoles de poblacions mitjanes i petites. Aquesta lluita pel control es manifestà en fets com la forma que havia de tenir la pròpia entitat. Mentre que el PSUC era partidari d'un col·lectiu de professionals, posició defensada per Masjuan i que portava implícita la voluntat de controlar l'entitat, un altre sector proposava la fórmula d'associació, que finalment fou la que s'imposà, ja durant la transició democràtica. Fet que comportà la marxa de gent vinculada al PSUC.

Retornant al període final del franquisme entre 1971 i 1975, —se que vaig massa depressa, però el temps s'acaba— el moviment comença a fer-se present a l'escola pública. Això és un canvi important, car fora dels casos que hem citat, fonamentalment la reconstrucció educativa s'havia fet al sector privat. Tot i que destacats sectors del moviment continuaven pensant que el doble objectiu de catalanitat i pedagogia activa era impossible assolir-los a l'escola oficial franquista, i que calia esperar a que les circumstàncies polítiques canviessin, un sector minoritari inicià aquesta presència.

Diversos foren els factors que produïren aquest canvi. Alguns foren polítics com la LLei Villar Palasí de 1970 que renovaren els aires de l'obsoleta escola pública franquista o possibilitaren una certa penetració de membres del moviment a la Universitat Autònoma especialment a l'ICE de la mà de Francesc Noy, a l'Escola de Mestres de St. Cugat i al Departament de Pedagogia. Fets que ampliaren molt la incidència social de la renovació.

Per altra banda tenim el fet que pels mestres que havien anat als barris d'immigració, després del fracàs d'aquella iniciativa, l'única via conseqüent era el traslladar el projecte a l'escola pública. Per un altre cantó la crítica al caràcter classista del moviment havia portat a considerar el pas a l'escola pública com a forma de salvar l'impediment econòmic. El propi Josep Mª Masjuan creia que ja es podia iniciar el pas ni que fos amb la pèrdua d'algunes fites estrictament pedagògiques, ja que considerava que un cop «enganxats» els mestres públics es produiria un canvi real i d'ampli abast no sols en l'ensenyament, sinó també en la situació sociopolítica, car si el moviment renovador es quedava sols a l'escola privada el procés seria molt lent i afavoriria únicament a les classes benestants del país.

La declaració de l'Escola d'Estiu del 1975 «Per una escola pública catalana» representa el triomf d'aquestes tesis i la proposta d'un model d'escola pública que no tardaria a ser revisat a la següent escola d'estiu. I que provocaria contestació del sector moderat del moviment renovador agrupat en el Consell Català d'Ensenyament.

Mentrestant pel novembre d'aquell 1975 moria el general Franco i amb aquesta mort naixien noves possibilitats socials i pedagògiques. Entre d'altres la de fer realitat la transformació en escoles públiques d'aquelles escoles «actives» que ho desitjaren feta amb criteris assimilistes, malauradament pel país.

I per últim, després d'aquest petit mosaic —que no sé si us ha ajudat a enredar la troca— m'agradaria fer algunes pinzellades finals al fet que només hagi anat senyalant els punts de crisi. No voldria que això tingués la valoració d'aquest moviment com un moviment ple de crisi, com si fos una cosa amb molt poca consistència. El moviment de renovació d'aquests anys és un moviment sense el qual no

es pot entendre el moment en que estem. Aquest moviment, ja sigui en el sector públic o en el sector privat (que era el de més tradició) és qui realment rellança la pedagogia del país i plantejà una nova manera de fer escola de la que nosaltres en som directament beneficiaris.

De fet, ahora, podem veure que aquestes mateixes crisis són les que va viure tota la societat. Evidentment la última crisi del moviment va ser la de quin era el model d'escola pública. A l'escola d'estiu de l'any 1975 de nou les pressions es feren evidents i amb el famós document «Per una escola pública» el sector que estava decidit pel model d'escola pública única o unificada, (com vulguin dir-ho perquè aquesta paraula sempre es presta a confusions), semblava haver guanyat la batalla. Però a l'escola d'estiu següent molt discretament es rectificà molta part d'aquesta orientació. Per tant, la batalla del model d'escola pública que debatia el moviment no era pas només del moviment sinó també de la pròpia societat. Així, doncs, el moviment de renovació pedagògica patí els mateixos sofriments i les mateixes crisis que la societat: econòmica, social, política demogràfica... I, evidentment, la situació que tenim ara, la nostra societat actual, és fruit d'aquest moviment i del qual encara en rebem les conseqüències. La situació actual és tan fruit de l'evolució en el temps com també de les circumstàncies de l'actualitat. Això és el que fa que justament un es pugui interessar per la història. És l'interès pel present que, almenys a mi em demana entendre perquè el present és així a través de la seva evolució en el passat.

COL·LOQUI:

Molt bé, si us sembla deixem-ho aquí. Ara fa una hora gairebé en punt que parlo. Jo no sé si de l'aiguabarreig aquest, podeu pretendre fer decantacions. Podem veure d'aclarir alguna de les coses que hem anat exposant.

Salomó Marquès

Jo faria abans d'entrar en el col·loqui un parell d'explicacions sobre què passa a Girona:

Perquè són interessants, perquè la realitat és una mica diferent. Tinguem present que l'any 65 hi ha la primera Escola d'Estiu de Rosa Sensat a Barcelona, i en aquestes escoles hi van mestres gironins que finalment, l'any 71 aconseguen crear la primera escola d'estiu a Girona-ciutat.

Una escola d'estiu que hi ha 102 mestres, 61 de l'escola pública, 13 de la privada i 17 de la religiosa perquè veien la composició dels 102 mestres que es fa a Girona i que a poc a poc —en Franco ja és mort— una mica més tard es comença a disgregar.

A Olot l'any 78 ja es crea la primera escola d'estiu a la Garrotxa, en Figueres és en l'any 79 i a poc a poc aniran sortint les escoles d'estiu a les diferents comarques i ja amb la Generalitat actual.

Mestres públics van a Barcelona, tornen cap aquí a partir d'aquí intenten fer un treball.

Quan fan una escola d'estiu, vol dir que abans ja ha hagut un treball, unes altres accions que han estat escoles d'hivern i alguns d'aquests mestres, durant l'hivern ja s'havien trobat per les trobades de formació.

Per altra banda hi ha un altre fet que hauríem de tenir present, que jo crec que és una mica simptomàtic que aquest grup de mestres que són mestres públics que preparen l'escola d'estiu a poc a poc intenten, i alguns són aquí, intenten crear-se com a moviment i com institució i fan perquè veien una mica de possibilitats i la imaginació que donava aquell moment creen l'any 75 el grup promotor de l'associació d'ex-alumnes de la Normal i algunes vegades es reuneixen sota l'empara d'una institució religiosa que en aquells moments permetia que la gent es pogués reunir perquè aquí això encara no estava permès i es reunien en diferents llocs

i a vegades sota l'empar d'alguna institució de l'església.

És una excusa com una altra per dir: nosaltres tenim ganes d'instituint-se, de creant-se com a moviment i de tirar endavant, i d'aquí és d'on sortirà el Moviment de Mestres de Girona, i el Moviment de Mestres de l'Alt Empordà, bàsicament amb mestres de les escoles públiques.

Aquestes escoles que abans parlàvem, hi ha algun intent a Girona de crear alguna i és una mica simptomàtic, als voltants de l'any 65 hi ha un grup de pares que havien estat escoltes de les primeres formades de l'escoltisme de Girona que ja tenen els nens grans i se'ls planteja a veure a quina escola se'ls ha d'enviar fruit de la seva experiència i a l'escoltisme volien una escola diferent, una escola que fos activa, en la que hi entressin els treballs manuals, les sortides a l'aire lliure, i criden a uns quants mestres que també havien estat escoltes o gent pròxima a l'escoltisme per intentar crear una escola privada i nova, una escola diferent però això no qualla a Girona no pas pel problema religiós que és un dels que fan crisi a l'escola que ens explicava ell a Barcelona si no precisament perquè alguns d'aquests mestres que són cridats, mestres i gent que treballava en el camp de la pedagogia no hi estan d'acord amb aquest plantejament i diuen que el que s'ha de fer és anar a l'escola pública i renovar-la des de dintre. Aquesta gent preocupats per la renovació pedagògica no passa pel camí de dir «Bé, nosaltres creem la nostra escola i l'anirem fent».

Ja us dic que és un plantejament que no va arribar a qualificar o almenys que no coneixem com experiència. Altres escoles que després porten noms renovadors, això tinguem-ho present, hauran nascut molt més tard. Seran o de la transició o de la democràcia però jo crec que porten el nom, no neixen d'aquest esperit. Per altra banda, n'hi ha d'Olot, l'escola del petit Plansó, que surt bàsicament de pares de l'escoltisme inicial. Són el motor, es converteix en una escola cooperativa, que fa la seva vida, i que ara quan ha arribat el moment amb les escoles del CEPEC de plantejar-se la integració a les escoles públiques o no, curiosament les escoles del petit Plansó; això ens ho haurien d'explicar ells, jo només relato els fets. Ha fet l'opció de no incorporar-se a les escoles públiques i aquest és una mica el fet.

Després a un altre nivell, tindriem el gran intent renovador, ja a escoles públiques amb voluntat de renovació. El cas, potser més conegut, seria el de l'escola de Celrà i després altres experiències que hi ha hagut, tot això aquí a casa nostra ja no és dintre d'aquesta època que estem parlant, si no que és de l'època de la democràcia.

Si el programa, en comptes de cinc lliçons hagués pogut tenir-ne més a casa nostra —el cas concret de Girona— n'hi hauríem hagut de posar un que seria la transició perquè jo crec que des de la mort d'en Franco fins a la consolidació hi va haver una pas bastant important de creixement d'experiències en aquest sentit.

El que passa és que amb cinc temes l'englobarem amb el tema global.

Bé, tenim vint minuts per parlar encara de tot això. Qui pregunta? El problema és qui fa la primera pregunta, després surten a raig.

Ho has fet molt clar.

Sobre l'escola aquesta que us deia de l'escola d'estiu, hi ha una carpeta amb tota la documentació a Girona, si algú s'interessa per fer algun treball encara hi ha documentació, jo crec que són treballs d'aquests que s'haurien d'anar fent, per exemple la relació de l'escoltisme d'aquella època i l'educació, o per exemple el paper de l'església. Per no posar-ho tot dintre d'un mateix sac, a mi em sembla que hi hauria aspectes a diferenciar.

Josep González Agàpito

Jo penso que valdria la pena de valorar aquestes crisis, com crisi de creixement. Tota crisi és pas necessari per créixer, fins i tot biològicament. L'anàlisi de conjunt és el d'un pro-

cés normal, amb un període de molta unitat front de l'opressió d'una dictadura que després gradualment va cap a una pluralitat de visions del món i de l'home que lògicament tenen la seva corresponent opció educativa concreta. Fet que fa que amb cada crisi d'aquestes, una part es disgrega i crea un nou corrent. Jo no vull dir que cada crisi d'aquesta significà un grup, però hi ha una tendència que poc a poc van configurant la pluralitat del moviment.

Salomó Marquès

A més dels llibres que has dit, hi ha alguns altres. Per exemple, hi ha un llibre que és fet per Jordi Monés «Quinze anys de Rosa Sensat». El que passa és que quan el llegim, ho hem de fer de manera crítica perquè va ser un encàrrec que li va fer Rosa Sensat a Jordi Monés; aleshores, ell fa la crònica però els aspectes crítics de Rosa Sensat que tu anaves apuntant aquí en el llibre no surten tant.

Josep González Agàpito

Pràcticament amb aquesta xerrada d'avui els qui hagin llegit el llibre l'acabaran d'entendre perquè avui el que hem fet és fer una lectura que allà no apareix ja que està fet sobre l'arxiu de la institució. A més a més com és un encàrrec té més un aspecte de crònica que d'anàlisi crític d'aquests quinze anys. Jo penso que ara vist en perspectiva, les crisis i problemes del moviment són el reflex educatiu de la problemàtica social catalana d'aquells anys. Pregunteu, si hi ha aclariments a fer. Jo he intentat no fer allò que en Pla deia «cagallons d'erudició», i fer-ho de manera planera. M'agradaria que preguntéssiu perquè jo, pel temps he deixat moltes coses només amb pinzellades i mals afegits.

Salomó Marquès

Un altre llibre d'aquesta època és un llibre d'en Joaquim Franch publicat per l'editorial Nova Terra que se'n diu «L'autogestió a l'escola», que és una mica imprimir i publicar el treball que ell va fer a l'escola de Barcelona. En aquella època l'autogestió estava dalt de tot i que era un temps que la gent llegia als llibres com «Summerhill», però que a més, el portaren així de cara enfora la gent que el llegia. Es van fer experiències desagradables d'haver llegit el llibre, no pair-lo, anar-te'n a l'escola i dir: Nens, feu el que vulgueu. I era un desastre.

Josep González Agàpito

Si, perquè a més això es requereix tenir uns coneixements psicoanalítics per entendre el llibre.

Aquest llibre s'ha de llegir des d'una mínima formació psicoanalítica, perquè així s'entén en tot el seu abast.

De fet aquesta obra d'en Franch és molt simptomàtica d'aquesta crisi. Jo he posat la institució Rosa Sensat com a emblemàtica, però és que això mateix, (aquesta crisi que el «happening» aquest de l'escola d'Estiu va provocar, tot això de passar de les bones maneres noucentistes que s'associaven a l'escola, de reforçar l'expressió, del permissivisme i tota aquesta herència del maig francès), va passar als moviments d'esplai. I és la mateixa crisi que l'escoltisme. La mateixa crisi que el moviment de colònies té, amb en Franch, també com a inductor. El llibre que tu dius és fruit de l'experiència de formació de caps de monitors de colònies.

Salomó Marquès

Una vegada haver llegit el llibre ell no faria una autogestió en aquest sentit tan ple de la paraula perquè ell considerava que el mestre tenia un paper a fer en l'escola i a partir d'aquí ens permetia ja fer un debat més teòric; a veure quin era el paper del mestre a l'escola, si era el paper de conductor o quin era.

Fruit precisament de l'experiència i d'haver intentat fer una experiència d'autogestió que va ser riquíssima però al mateix temps molt dura perquè no pot fer-ho tothom. O tens

una personalitat molt ben estructurada i saps allà on et poses, o si no és una cosa duríssima, perquè quedés pràcticament destruït.

Josep González Agàpito

És que això és un problema. El problema d'aquesta crisi que aquí només hem anunciat amb el maig francès, etc, etc, era fer plantejar això a les escoles. A mi em sembla molt important fer, però no tothom està disposat a fer-ho, ja que el propi educador es fica i se submergeix en la dinàmica del procés educatiu. És a dir que és posa dins el foc creuat.

No sé si es comprèn això. Ja sabeu l'anècdota, aquell professor no directiu que va arribar a la seva aula universitària el primer dia i va dir: «Vostès diran què farem». I va seure i va estar una hora sense dir res. Al cap d'una hora va dir: «fins demà». I a l'endemà va dir el mateix. El tercer dia els alumnes ja l'esperaven amb preguntes a l'entrada.

Bé, bromes a part, en Carles Dulí d'Olot, que potser el coneixereu, va participar molt directament en tot aquest moment de crisi del moviment de colònies i de no directivisme. Ell treballava amb en Franch i en Lluís Tarín. Estic segur que si el convidéssim a explicar tot el que va passar i l'ambient d'aquell moment, aportaria elements de reflexió per l'educació actual, car és aquest el sentit que té fer història de l'educació.

Salomó Marquès

Hi ha un altre tema —recolo— que no sé si entraria ara o en la xerrada meua del proper dia que és...

Hi ha un llibre del Senyor Mestres, el que era inspector, que va anar publicant articles a Presència i al Punt Diari, que la Diputació ha aplegat i s'ha publicat. Al final de tot hi han dos o tres pàgines dels mestres gironins públics que van anar a Barcelona a les escoles de l'Ajuntament o a les escoles de la Generalitat i que després es van quedar allà.

Això és clara mala grapa, després potser allò de les reivindicacions comarcalistes; veus tots els bons se'ls emporten a Barcelona. Jo no ho dic per això si no que ho dic per una altra qüestió que són tots aquests mestres després a mesura que parlaves amb els que anaven quedant vius, resulta que durant una època trista feien això que tu explicaves aquest matí sense dir-ho però intentaven fer Montessori

o Decroly, el que ells havien après sense dir-ho intentaven fer-ho a l'escola; per tant, dintre d'una escola tancada i negativa hi havia aspectes d'aquests, el que passa és que és molt difícil de quantificar-los i de conèixer perquè tu te'n vas enterant a mesura que vas fent entrevistes amb mestres que són jubilats i mestres que t'ho expliquen i et van dient a poc a poc.

També és un aspecte que l'hauriem de tenir present. Hem parlat de la renovació amb les dades que es coneixen i els aspectes potser més rellevants. Al costat d'això, hauriem de tenir present el que us deia l'altre dia: una minoria, els millors... fora. I aleshores els que es van quedar i no es van autocensurar, que aquest és un altre tema, intentaven aplicar el que ells sabien i tenien convenciment que allò era el millor. Sense dir-ho, intentaven aplicar-ho a l'escola.

Josep González Agàpito

També hauriem de ser conscients que hi havien altres aspectes. A més a més, hauriem d'insistir en el clima de control que existia a les escoles públiques, perquè si no és difícil d'entendre, per exemple, que la renovació pedagògica durant el franquisme es fonamentés en l'escola privada. I és que era realment la única garantia de poder fer segons què. Per tant els pocs mestres que, sobretot a les comarques gironines, estaven treballant amb tota la discreció, era una heroïcitat.

Jo recordo, quan era alumne de la meua facultat, havia sentit crítiques furibundes al mètode Montessori, als anys 60 a les aules de la Universitat de Barcelona. (I eren dites tant tranquil·lament). O sigui que tots els estaments oficials, (inspecció, etc, etc), exercien una pressió molt forta sobre els mestres públics.

Realment els que mínimament feien anar una escola era a base, justament de fer-ho discretament, de manera pràctica. Jo explicava avui al matí que la meua companya que és mestra gironina i va estudiar aquí, recorda perfectament que havia anat a pràctiques a un parvulari (suposo que a l'annexe de la Normal) i que després amb el temps, llegint, va descobrir que allò que es feia allà i ella va aprendre, era metodologia Montessori, però mai li van dir.

O sigui, que aquesta tasca discreta que es va fer a l'escola pública. Seria molt interessant d'estudiar. Fins i tot per veure una altra via de renovació que seria una via de resistència.